

VILNIUS UNIVERSITY
INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE
LITHUANIAN ACADEMY OF MUSIC AND THEATRE

Asta
SKUJYTĖ-RAZMIENĖ

Conception of Contagious and
Infectious Diseases
in Lithuanian Folklore from the 19th
to the First Half of the 20th Century

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION

Humanities,
Ethnology H 006

VILNIUS 2019

This dissertation was written between 2014 and 2018 in Institute of Lithuanian Literature and Folklore. The research was supported by Research Council of Lithuania and Estonian government programme *Dora Plus* for studying and research.

Academic supervisor:

Dr. Daiva Vaitkevičienė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Ethnology, H 006).

This doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman – Prof. dr. Rimvydas Laužikas (Vilnius University, Social Sciences, Communication and Information, S 008).

Members:

Doc. dr. Laima Anglickienė (Vytautas Magnus University, Humanities, Ethnology, H 006);

Dr. Lina Būgienė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Ethnology, H 006);

Prof. dr. Birutė Jasiūnaitė (Vilnius University, Humanities, Philology, H 004);

Doc. dr. Tauras Antanas Mekas (Lithuanian University of Health Sciences, Health Sciences, Pharmacy, M 003).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 1 p.m. on 27th September 2019 in the Conference Room of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore.

Address: Antakalnio st. 6, Vilnius, Lithuania
Tel. +370 5 2621943; e-mail: direk@liti.lt

The text of this dissertation can be accessed at the libraries of Vilnius University, Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Lithuanian Academy of Music and Theatre, as well as on the website of Vilnius University: <https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS
LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA

Asta
SKUJYTĖ-RAZMIENĖ

Užkrečiamų ligų samprata
XIX a. – XX a. pirmosios pusės
lietuvių folklore

DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA

Humanitariniai mokslai,
etnologija H 006

VILNIUS 2019

Disertacija rengta 2014 – 2018 metais Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.

Mokslinius tyrimus rėmė Lietuvos mokslo taryba, Estijos vyriausybės studijų ir tyrimų skatinimo programa *Dora Plus*.

Mokslinis vadovas – dr. Daiva Vaitkevičienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, etnologija, H 006).

Gynimo taryba:

Pirmininkas – **prof. dr. Rimvydas Laužikas** (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija, S 008).

Nariai:

doc. dr. Laima Anglickienė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, etnologija, H 006);

dr. Lina Būgienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, etnologija, H 006);

prof. dr. Birutė Jasiūnaitė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004);

doc. dr. Tauras Antanas Mekas (Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, medicinos ir sveikatos mokslai, farmacija, M 003).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2019 m. rugsėjo mėn. 27 d. 13 val. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Centrinųjų rūmų 1 aukšto posėdžių salėje. Adresas: Antakalnio g. 6, Vilnius, Lietuva, tel. +370 5 2621943 ; el. paštas direk@liti.lt.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos bibliotekose ir VU interneto svetainėje adresu: <https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

SUMMARY

Since the very beginning various diseases were faithful followers of humans. Constant opportunities and fear to get infected and fall ill has encouraged communities to think about the origins and causes of diseases as well as protective and treatment/healing measures.

Lithuanian nation makes no exception. Jonas Basanavičius writes in his book “Medegoje mūsų tautiškai vaistininkystai/Materials for our national pharmacy” (1989): “our nation <...> has elaborated in a long time in toto, probably, robust opinions about the illnesses of the body and their causes”¹. Lithuanian folklore (mythical and etiological belief legends, beliefs, incantations, etc.) shows that in traditional medicine, as well as in modern one, diseases were differentiated according to their origins, duration, age of the patients and infectiousness/contagiousness. The latter were distinguished by folk and opposed to those that cannot be spread to other people. Duration of a disease was sometimes considered to be one of the identifiers (“*Sticking diseases* are those that last long”, LFAD², 1291/66), however, lists comprised by collectors of folklore reveal that the number of bodily failings is limited: at least nineteen diseases were perceived of as ‘sticking ones’, i.e. infectious/contagious: *krupas* (*škrupa, kaklinė*) ‘diphtheria’, *škarlatina* ‘scarlet fever’, *jedra* (*adra, drognės, blusinės*) ‘measles’, *vėjarauplė* ‘chickenpox’ (children’s diseases), *raupai* ‘leprosy’, *rauplės* ‘smallpox’, *džiova* (*sukata*) ‘tuberculosis’, *niežai* (*susas*) ‘scabies’, *sipelis* (*prasta liga*,

¹ “Įvairi tautosaka iš rinkinių /Various folklore from collections“, collected by Jonas Basanavičius, eds. Kostas Aleksynas, Leonardas Sauka (Folklore Library of Jonas Basanavičius, Vol. 11), Vilnius: Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 2002, p. 436

² LFAD (LT LTR) – Lithuanian Folklore Archive’s Database of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore

prancūziška liga, brantai, francai) ‘syphilis’, *sloga (slunktas, plautis)* ‘rhinitis’, *škorbutas* ‘scurvy’, *karpos* ‘wart’, *kruvinoji* ‘dysentery’, *maras* ‘plague’ and *kolera* ‘cholera’ (the term *pavietrės* was applied to indicate both plague and cholera), *drugys* ‘ague’, *gripas (irmedė)* ‘influenza’, *piktašaišiai* ‘eczema’, *karštinė* ‘fever, typhus’ (diseases of adults).

The problem of the research. According to the texts of Lithuanian traditional medicine of the 19th– the first half of the 20th centuries, one can distinguish several classifiers of diseases: *age* (children’s and adults’), *sex* (male and female), *primary cause* (e.g., diseases caused by sudden terror), *organ/part of the body* (e.g., eye diseases) and *infectiousness/contagiousness*. Infectious/contagious diseases, i.e. *sticking diseases* (the term is found in both folklore and medical literature up to the mid-20th century) were often presented as lists by folklore collectors. These ‘sticking diseases’ were also classified as children’s and adult’s diseases, while some of them should not be classified as contagious/infectious from the perspective of modern medicine. Hence, the issue of conception of infectious/contagious disease in traditional Lithuanian community.

The object of the research is the conception of infectious/contagious (‘sticking’) diseases in Lithuanian folklore.

The aim and tasks of the research. The dissertation is based on Lithuanian folklore of the 19th- the first half of the 20th century, historical data, the press of the period, folklore of other countries and its research to provide a comparative perspective. The dissertation is aimed at the exploration of the conception of the ‘sticking diseases’ in Lithuanian folklore. The research attempts to determine the framework of the conception and what factors might have governed classification of a disease as a ‘sticking one’.

For the aim of the research to be achieved, the following tasks have been set out:

- 1) to analyse and discuss the problem of disease classification in Lithuania and other countries;
- 2) to discuss and examine shapes of 'sticking diseases' and their significance as indicated in folklore;
- 3) to examine relations between diseases and spaces in order to find out the abodes and means of migration of diseases;
- 4) to analyse the relation between an individual or community with the 'sticking diseases' and determine how preventive and treatment/healing measures applied by the folk supplement and broaden the conception of 'sticking diseases'.

Defendable statements of the dissertation:

- 1) 'sticking diseases' were conceived of as independent mythical creatures in Lithuanian folklore.
- 2) anthropomorphic, zoomorphic shapes or shapes of inanimate objects were attributed to 'sticking diseases' or they could be imagined as invisible.
- 3) the image of the traveller in folklore reflects the imaginary migrational nature of a 'sticking disease'.
- 4) traditional community had a complex conception of space which might have had several layers of the real and mythical levels, while diseases could move in between them.
- 5) the imbalance of the spaces surrounding a human being could have been one of the causes of falling ill.
- 6) 'sticking diseases' could have affected a human being either externally or internally.

- 7) protective rituals practiced by a community had to stop the migration of 'sticking diseases' and their spread as well as restore the balance between the different levels of the space.
- 8) several means of classifying diseases can be distinguished in Lithuanian folklore; infectiousness/contagiousness might be treated as one of them.

Novelty of the research. No consistent research of the conception of 'sticking diseases' in Lithuanian folklore has been carried out so far, so the present research is intended to fill in the gap.

A large amount of Lithuanian folklore material related with sticking diseases has been collected from manuscripts and expeditions and examined while carrying out the present research. The material includes more than 100 etiological and mythical belief legends, more than 400 beliefs, recipes and rituals of traditional medicine. The present data broadens the scope of material concerning epidemic diseases collected and quoted by other researchers earlier (e.g. Ramūnas Trimakas).

Relevance of the research. The research carried out highlights the main elements of the conception of infectious/contagious diseases and expands the conception of traditional Lithuanian worldview. The present paper reveals the view towards diseases prevailing in traditional community which also indicated the place of a disease in Lithuanian mythology, its relation with other mythical creatures (devils, witches, *laumės*, *laimės*, etc.) and the human being as such. The research may contribute to the exploration of the mentality of peasantry as well as reconstruction of the worldview prevailing at the period. The analysis of infectious/contagious diseases is also another step towards the complex research of the conception of diseases.

Ethnologists interested in traditional folk medicine as well as cultural anthropologists and historians of medicine may also find this research helpful.

Methods of the research. Several methods were combined in the research: to give an international context of the Lithuanian material, folklore of other countries was referred to and thus a comparative method was applied. Lithuanian folklore was examined by the means of structural analysis; descriptive and interpretative methods were also applied in the research.

The paper also avoids the already settled classification of protective and treatment/healing means into ‘rational’ and ‘magical’ ones. The material is viewed from the emic perspective, i.e., the analysis is carried out disregarding criteria of other branches of science (e.g., medicine) thus trying to highlight mental structures and terms prevailing in traditional community.

The present paper also embraces the perception of body introduced by a Finnish researcher Laura Stark, namely, the conception of the ‘open body’. This approach highlights mythological conception of the body as a (micro)space and helps to explore the relations between a disease, a subject (individual or collective) and place.

Sources. The main folklore sources (etiological and mythical belief legends, proverbs, beliefs, incantations, etc.) used in the research were collected in Lithuanian Folklore Archive’s Database (LFAD) of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Bronislava Kerbelytė’s catalogue of the Lithuanian oral folklore was also referred to. Material was also collected from Jonas Balys’ card index in Lithuanian Institute of History, Department of Ethnology and Anthropology (LII ES TK); from questionnaires of the index of Lithuanian geographical names preserved in the Institute of the Lithuanian Language, Centre of Baltic Languages and Research of the

Index of Proper Names. Latvian folklore was collected in the Archives of Latvian folklore (Latviešu folkloras krātuve), during a study visit to Riga, Latvia. The present research is also based on sources published in articles by Latvian scholars. Volumes of “Jonas Basanavičius’ Folklore Library“ (published in 1993-2004), “Sources of Baltic Religion and Mythology” (published in 1996-2005) were of great use while carrying out the research. Useful material was gathered in 2014, during a field research in Dieveniškės (Šalčininkai region, Lithuania). The major part of comparative material from other countries (scientific publications, encyclopaedic articles, etc.) was obtained in 2017 and 2018 during study visits to the University of Tartu, Estonia. The investigation of plague and cholera epidemics is based on historical sources and data; the view is broadened by the press of a respective period.

Overview of previous research. In Lithuania, ‘sticking diseases’ were mainly examined from the perspective of medical history thus focusing the attention on epidemics (e.g., Vytautas Siudikas “Epidemics of Cholera in Lithuania in 1831-1921” (1998), Vitalija Janina Miežutavičiūtė “Vilnius Medical Society and Their Struggle Against Infectious Diseases (1805-1939)” (1998), Ieva Gatelytė “Historical Development of Especially Dangerous Contagious Diseases in Lithuania in the 14th-18th centuries” (2011), etc.). Epidemics of plague were investigated by historians (Darius Baronas “Diseases and Epidemics” (2001), Mindaugas Paknys “Death in the Culture of Grand Lithuanian Dutchy in the 16th-17th Centuries” (2008), Milda Kontrimė “Epidemic of Plague in the Parish of St John in Klaipėda in the Beginning of the 18th Century: General Tendencies” (2015)).

There has been no thorough examination of the phenomenon of ‘sticking diseases’ from the perspectives of ethnology or anthropology. Monographs or articles brought attention on separate diseases, for instance, ague, as well as epidemics of plague and cholera

(e.g. Ramūnas Trimakas “Traditional Lithuanian Medicine: Ethnographic and Folklore Aspects in the End of the 19th /- the First Half of the 20th Centuries” (2008), Inga Kevėnaitė “In the Struggle Against The Retinue of Giltinė” (1999), Veronika Gribauskaitė “Etiologies of Diseases in the Country of Eastern Lithuania and Western Belarus in the End of the 19th- the First Half of the 20th Centuries” (2008). ‘Sticking diseases’ are discussed in certain aspects in the works of Algirdas Julius Greimas (“In the Search of National Memory” (1990) and Radvilė Racėnaitė (“Notion of Human Fate and Death in Lithuanian Folklore” (2001).

Infectious/contagious diseases are actively discussed by historians and medical historians in other countries. Exceptionally thorough study “Encyclopedia of Plague and Pestilence. From Ancient Times to the Present“ (ed. George Childs Kohn) was published in 2008. It discusses all epidemics of infectious/contagious diseases mentioned in historical sources. Two works of a researcher of the Middle Ages, prof. Joseph P. Byrne, “Daily Life During the Black Death“ (2006) and “Encyclopedia of Black Death“ (2012) give wide overviews of the disease and are of special importance for the study of plague. One of the most important books giving insights concerning international historical, anthropological and social aspects of ague (malaria) is the study by prof. Frank Martin Snowden “Naples in the Time of Cholera 1884-1911”. The collection of articles “Sex, Sin, and Suffering. Venereal Disease and European Society since 1870” (eds. Roger Davidson and Lesley A. Hall) discusses venereal diseases from the perspective of medical history; “Gender, Sexuality, and Syphilis in Early Modern Venice“ (2010) by Laura J. McGough provides historical approach; a study by Monika Pietrzak-Franger “Syphilis in Victorian Literature and Culture. Medicine, Knowledge, and the Spectacle of Victorian Invisibility“ (2017) adopts cultural-literary approach.

Concerning folklore studies, a detailed analysis of etiological and mythical belief legends about plague is provided in prof. Timothy R. Tangherlini's article "Ships, Fogs and Traveling Pairs: Plague Legend Migration in Scandinavia" (1988) which discusses images of plague and their variations in Scandinavian countries. Kypros Chrysanthis discusses and analyses images of plague and cholera in the folklore of Cyprus in his article "The Personification of Plague and Cholera According to the Cypriots" (1945). Examples of Slavic folklore and scholarly insights concerning 'sticking diseases' might be found in the articles of T. A. Agapkina, V.V. Usačeva, O. V. Belova, L. N. Vinogradova and other researchers in volumes of "Славянские Древности" (1995-2012) and "Народная демонология Полесья" (2016).

Research of belief legends concerning plague, even though sporadic, were carried out in neighbouring countries: in Latvia, Māris Baltiņš published the article "Plague in Latvian Folklore and History" (1992) which gives an overview of historical and folklore sources as well as draws directions of comparative studies. Estonian folklore concerning the plague was examined from the psychological perspective by Reet Hiiemäe in "Handling Collective Fear in Folklore" (2004); she holds the view that belief legends about the epidemics served as the mechanism of handling collective stress and panic. A medical doctor Alfrēdas Miltiņš analyses Latvian folk songs in his article "Folksongs about Sexually Transmitted Diseases" (1990) and attempts to identify venereal diseases (syphilis, gonorrhoea, ureaplasma urealyticum infection, etc. cf. Miltiņš, 1990: 73-76) according to the symptoms found in songs.

The Structure of the Paper. The dissertation is comprised of three parts: in the first one, classification models of diseases are introduced and discussed; the second one is dedicated to analyse anthropomorphic, zoomorphic shapes or shapes of inanimate objects as well as invisibility prescribed to diseases (mainly focusing on texts

about ague, plague and cholera). The third part provides a discussion of the division of space, relations of the constituents of space with 'sticking diseases' and analysis of protective rituals adopted by traditional communities. The paper also contains conclusions, lists of sources and references and an appendix.

CONCLUSIONS

- 1) In Lithuanian folklore, infectious/contagious ('sticking') diseases were conceived of as independent beings. Some of them took high positions in the hierarchy of mythical beings: they were viewed as goddesses, were related with Laima and Giltinė and other mythical beings, such as devils, *laumės*, witches.
- 2) Sticking diseases were considered to be something *strange* (other) and opposed to the *familiar*, i.e. a human being, in Lithuanian folklore. In the 19th-20th centuries, this paradigm of *strangeness*, *non-human* nature, could be expressed by means of another social status (*a gentleman, a lady, a young mister*), sex (*a wench, a young lady*), age (*boba* 'old wife'), ethnic identity (*a Jew, German, French*). Beside these anthropomorphic shapes, diseases could 'acquire' various zoomorphic shapes (*a horse, an ox, a dog, a toad, a spider, a butterfly*); diseases could be imagined as inanimate objects (*a piece of coal, a hobble, a stick*) or have no shape at all but announce themselves by means of sound, for instance.
- 3) Traditional community conceived 'sticking diseases' as migrating beings as it is reflected in the image of a *traveller* found in folklore. The image embraces all aspects of strangeness discussed above. Comparison with the historical data revealed that, in folk memory, realia of collective experience could intermingle with the fear of the strange, with the folklore perception and imagery of particular nations, social classes or gender thus resulting in a complex understanding of an infectious/contagious disease.
- 4) Prevailing folk understanding of space is of great importance for the conception of 'sticking diseases'. According to

Lithuanian folklore, three levels of spatial system, embracing each other and interacting in between, were distinguished and discussed: *extra-social*, *social* and *personal* spaces. In the extra-social space of diseases, spatial elements bearing none or very slight signs of human impact (woods, water and fields, meadows respectively) appear as places of origin or residence of some sticking diseases (ague, plague and cholera). Vertical mythical dimension of the space titled *Anapus* ‘Otherworld’ in the present paper has become evident; it bore features of the world of the dead and the world of mythical beings and was considered to be the place of residence of ‘sticking diseases’. Air appears on the vertical axis of the dispersion of diseases as the channel through which diseases could migrate from the extra-social into social space. Social space was perceived of as safe and protective for humans, however, it has always been threatened by invasions from the extra-social space, therefore it was necessary to keep the spaces separate by means of magical barriers.

- 5) The research revealed that the imbalance of extra-social and social spaces could emerge in the social space itself, when, due to the activity of people who bear special powers (witches, wizards), violation of rules (taboo) or cases of massive confusion (war, famine), the boundaries between the extra-social and social spaces disappeared thus opening possibilities for sticking diseases to operate in a supposedly safe space. Folklore data leads to the assumption that it is possible to discuss *inversion of spaces* (e.g. when asylum is sought for in places previously considered as unsafe, while supposedly safe spaces are abandoned). Distinction between extra-social and social spaces supplement the conception of *sticking diseases* by the opposition *nature* vs. *culture*; sticking diseases are prescribed to the paradigm of chaos thus justifying their

unpredictability, elemental nature (devastating demographic, economic consequences, etc.).

- 6) The analysis of the personal space revealed that ‘sticking diseases’ could have affected a human being both externally and/or internally. The ability of diseases to shape-shift (in case of ague) as well as treatment/healing means which were meant to transfer the disease from the inside unto outside support this distinction.
- 7) Protective rituals adopted in traditional community against the ‘sticking diseases’ indicate attempts to manage the migration of diseases and their spread in the social space as well as restore the lost balance between the extra-social and social spaces. Ritual ploughing or production of cloth point to the efforts to avoid risks of diseases by means of magic which were cultivated near sacred objects, e.g., crosses.
- 8) According to the data of Lithuanian folklore, traditional community distinguished several classifications of diseases: according to the age (children’s and adult’s), according to the cause (e.g., due to terror attacks), according to the sex (diseases of females are distinguished), according to the organ/body part and infectiousness/contagiousness (sticking). At least nineteen diseases were considered to be ‘sticking ones’: *krupas* (*škrupa, kaklinė*) ‘diphtheria’, *škarlatina* ‘scarlet fever’, *jedra* (*adra, drognės, blusinės*) ‘measles’, *vėjarauplė* ‘chickenpox’ (children’s diseases), *raupai* ‘leprosy’, *rauplės* ‘smallpox’, *džiova* (*sukata*) ‘tuberculosis’, *niežai* (*susas*) ‘scabies’, *sipelis* (*prasta liga, prancūziška liga, brantai, francai*) ‘syphilis’, *sloga* (*slunktas, plautis*) ‘rhinitis’, *škorbutas* ‘scurvy’, *karpos* ‘wart’, *kruvinoji* ‘dysentery’, *maras* ‘plague’ and *kolera* ‘cholera’ (the term *pavietrės* was applied to indicate both plague and cholera), *drugys* ‘ague’,

gripas (irmedė) ‘influenza’, *piktašaišiai* ‘eczema’, *karštinė* ‘fever, typhus’ (diseases of adults). Descriptions of the diseases and means of treatment/healing show that ‘sticking diseases’ could be grouped according to similar symptoms thus complicating their identification.

SANTRAUKA

Nuo pat žmogaus atsiradimo įvairios ligos yra ištikimos jo palydovės. Nuolatinė galimybė ir baimė užsikrėsti, susirgti nuo seniausių laikų vertė bendruomenes galvoti apie ligų kilmę, priežastis dėl kurių pasiligojama bei būdus, kaip nuo jų apsisaugoti ir išgyti.

Ne išimtis yra ir lietuvių liaudis: Jonas Basanavičius savo „Medegoje mūsų tautiškai vaistininkystai“ (1898 m.) rašė, jog „mūsų tauta <...> išsidirbo per taip ilgą laiką in toto gana manding patogias nuomones apie ligas kūno ir jų priežastis.“³ Kaip rodo lietuvių tautosakos medžiaga (mitologinės ir etiologinės sakmės, tikėjimai, užkalbėjimai, etc.), tradicinėje medicinoje, kaip ir moderniojoje, buvo pastebima ir suvokiama, jog ligos skiriasi savo kilme, trukme, sergančiųjų amžiumi bei užkrečiamumu. Pastarosios ligos liaudyje buvo vadinamos *limpamomis*, *elinėmis*. Limpamos ligos liaudyje buvo išskiriamos kaip priešprieša toms, kurios negali būti perduotos kitiems. Ligos trukmė kartais buvo laikoma vienu iš identifikatorių („Limpamas ligas laiko, kuriomis ilgai serga“, LTR⁴ 1291/66), vis dėlto iš tautosakos rinkėjų sudarytų sąrašų ryškėja, jog kalba eina apie ribotą negalavimų skaičių – limpamomis ligomis buvo laikoma mažiausiai devyniolika susirgimų: *krupas* (*škrupa*, *kaklinė*), *skarlatina*, *jedra* (*adra*, *drognės*, *blusinės*), *vėjarauplė* (vaikų ligos), *raupai*, *rauplės*, *džiova* (*sukata*), *niežai* (*susas*), *sipelis* (*prasta liga*, *prancūziška liga*, *brantai*, *francai*), *sloga* (*slunktas*, *plautis*), *škorbutas*, *karpos*, *kruvinoji*, *maras*, *kolera* (bei abiemis bendras

³ „Įvairi tautosaka iš rinkinių“, surinko Jonas Basanavičius, parengė Kostas Aleksynas, Leonardas Sauka (Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka, t. 11), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002, p. 436

⁴ LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas

pavietrės terminas), drugys, gripas (irmedė), piktašaišiai, karštinė (suaugusiųjų ligos).

Tyrimo problema. Lietuvių liaudies medicinos tekstuose iš XIX–XX a. pirmosios pusės galima išskirti kelis ligų klasifikacinius pagrindus: *amžių* (vaikų ir suaugusiųjų), *lytį* (vyrų ar moterų), *pirminę priežastį* (pvz. ligos, kylančios dėl išgaščio), *organą/kūno dalį* (pvz. akių ligos) ir *užkrečiamumą*. Užkrečiamos, arba *limpamos ligos* (toks jų pavadinimas buvo vartojamas tiek liaudyje, tiek medicininėje literatūroje iki XX a. vidurio) tautosakos rinkėjų neretai būdavo pateikiamos kaip sąrašai, kurių pagrindu galima išskirti 19 skirtingų susirgimų. Šios ligos, kurios taip pat buvo skirstomos į vaikų ir suaugusiųjų, ir kurios, žvelgiant iš šiuolaikinės medicinos perspektyvų tikrai ne visos gali būti priskiriamos prie limpamų, iškelia užkrečiamos ligos sampratos tradicinėje lietuvių bendruomenėje klausimą.

Tyrimo objektas – užkrečiamų (*limpamų*) ligų samprata lietuvių folklore.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Disertacijoje, remiantis XIX–XX a. pirmoje pusėje surinkta lietuvių tautosaka, istoriniais šaltiniais, to laikotarpio spauda bei palyginimui pasitelkiant užsienio šalių folklorą ir jo tyrimus, siekiama išsiaiškinti, kokia užkrečiamų (toliau darbe – limpamų) ligų samprata egzistavo lietuvių tautosakoje. Darbe bus siekiama nustatyti, koku pagrindu buvo konstruojama ši samprata bei kokie veiksniai galėjo lemti ligos priskyrimą limpamų kategorijai.

Siekiant šių tikslų, darbe keliami šie uždaviniai:

- 1) išanalizuoti ir aptarti ligų klasifikacijų problematiką Lietuvoje ir užsienyje;
- 2) aptarti ir ištirti limpamoms ligoms tautosakoje priskiriamus pavidalus ir jų reikšmes;
- 3) ištirti ligų ir erdvių sąsajas, siekiant išsiaiškinti jų buveines ir migracijos būdus;

4) išanalizuoti individo/bendruomenės santykį su limpamomis ligomis, nustatyti kaip jų sampratą papildo ir praplečia liaudyje naudotos prevencijos priemonės ir gydymo būdai.

Ginamieji teiginiai:

1) Lietuvių tautosakoje limpamos ligos buvo suvokiamos kaip savarankiškos mitologinės būtybės.

2) Limpamoms ligoms buvo priskiriami antropomorfiniai, zoomorfiniai, pragmamorfiniai pavidalai, arba jos galėjo būti įsivaizduojamos esančios nematomos.

3) Keliautojo vaizdinys tautosakoje atspindi įsivaizduojamą limpamos ligos migracinę prigimtį.

4) Tradicinėje bendruomenėje erdvė buvo įsivaizduojama kaip nevienalytė, galinti turėti keliasluoksnį realųjį ir mitinį lygmenis, tarp kurių keliaujančios ligos.

5) Disbalansas tarp žmogų supančių erdvių galėjo būti viena iš susirgimo priežasčių.

6) Limpamos ligos galėjusios žmogų veikti iš išorės ir/ar ir vidaus.

7) Bendruomenėje praktikuoti apsauginiai ritualai turėjo sustabdyti limpamų ligų migraciją ir plėtimąsi bei atstatyti prarastą pusiausvyrą tarp skirtingų erdvės lygmenų.

8) Lietuvių tautosakoje galima išskirti kelis ligų klasifikavimo pagrindus, užkrečiamumą laikant vienu iš jų.

Tyrimo naujumas. Kadangi iki šiol nebuvo atliktas nuoseklus limpamų ligų sampratos lietuvių tautosakoje tyrimas, šia disertacija tikimasi užpildyti esančią nišą.

Atliekant šį mokslinį tyrimą, iš rankraščių bei ekspedicijų medžiagos buvo surinktas ir išnagrinėtas didelis kiekis lietuvių tautosakos medžiagos (virš 100 etiologinių ir mitologinių sakmių, daugiau nei 400 tikėjimų, liaudiškų gydymo receptų ir ritualų), susijusios su limpamomis ligomis, praplečiančių iki šiol ankstesnių tyrėjų (pvz. Ramūno Trimako) surinktą ir cituotą medžiagą apie epidemines ligas.

Tyrimo aktualumas. Disertacijoje atliktas tyrimas išryškina pagrindinius limpamų ligų sampratos dėmenis ir praplečia tradicinio lietuvių pasaulėvaizdžio suvokimą. Šiame darbe atskleidžiamas tradicinėje bendruomenėje vyravęs požiūris į ligą, jos vietą lietuvių mitologijoje, santykį su kitomis mitologinėmis būtybėmis (velniu, raganomis, laumėmis, laimėmis, etc.) bei pačiu žmogumi. Tai gali pasitarnauti atliekant valstietijos mentaliteto tyrimus, bandant rekonstruoti vyravusią pasaulėžiūrą. Pateikta limpamų ligų analizė taip pat yra žingsnis kompleksinio ligų sampratos tyrimo link.

Disertacija gali būti aktuali ne tik etnologams, dirbantiems su liaudies medicina, bet ir kultūros antropologams bei medicinos istorikams.

Tyrimo metodai. Darbe derinami keli metodai: tarptautiniam lietuviškosios medžiagos kontekstui parodyti pasitelkiama kitų šalių tautosaka ir taikomas lyginamasis metodas; lietuviškieji tautosakos šaltiniai tiriami remiantis struktūrinės analizės metodu; darbe taip pat naudojamosi aprašomuoju bei interpretaciniu metodais.

Tyrimo taip pat atsisakoma nusistovėjusio apsaugos ir gydymo būdų skirstymo į „racionalius“ ir „maginius“ – į surinktą medžiagą žiūrima iš eminės perspektyvos, t.y. analizė atliekama neprimetant kitų mokslų (pvz. medicinos) kriterijų, siekiant išryškinti tradicinėje bendruomenėje vyravusias mąstymo struktūras bei vartotus terminus.

Šiame darbe taip pat taikomas suomių tyrėjos Lauros Stark požiūris į kūną, traktuojant jį kaip atvirą, atsiveriantį aplinkai (angl. open body). Toks kūno įsivaizdavimas išryškina jo kaip (mikro)erdvės mitologinę sampratą, bei padeda tiriant ryšius tarp ligos, subjekto (kuris gali būti ir individualus, ir kolektyvinis) bei vietos.

Darbo šaltiniai. Pagrindiniai disertacijoje naudojami tautosakiniai šaltiniai (etiologinės ir mitologinės sakmės, paremijos, tikėjimai, užkalbėjimai, etc.) surinkti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne (LTR), naudotasi ir prof. Bronislavos Kerbelytės Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogu. Medžiaga taip pat rinkta Lietuvos istorijos instituto Etnologijos ir antropologijos

skyriuje saugomoje Jono Balio tikėjimų kartotekoje (LII ES TK), Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centre dirbta su Lietuvos žemės vardyno anketomis (LŽVA). Latviška tautosakos medžiaga rinkta Latvių tautosakos archyvuose (Latviešu folkloras krātuve), stažuotės Rygoje metu, tyrime remiamasi ir latvių mokslininkų straipsniuose skelbtais šaltiniais. Disertacijai taip pat itin pasitarnavo „Jono Basanavičiaus tautosakos bibliotekos“ tomai (leisti 1993-2004), „Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai“ (leisti 1996-2005). Darbui naudingos medžiagos užrašyta 2014 metais, lauko tyrimų Dieveniškių (Šalčininkų r.) apylinkėse metu. Didžioji dalis užsienietiškos lyginamosios medžiagos (mokslinių publikacijų, enciklopedijų straipsnių, etc.) surinkta 2017 ir 2018 m. stažuocių Tartu universitete metu. Tiriant maro ir choleros epidemijas, pasitelkiami istoriniai šaltiniai ir duomenys, o kontekstui praplėsti remiamasi atitinkamo laikotarpio spauda.

Tyrimų apžvalga. Lietuvoje limpamos ligos daugiausia tirtos iš medicinos istorijos perspektyvos, didžiausią dėmesį skiriant epidemijoms (pvz.: Vytautas Siudikas, „Choleros epidemijos Lietuvoje 1831 – 1921 metais“ (1998), Vitalija Janina Miežutavičiūtė „Vilniaus medicinos draugija ir jos kova su infekcinėmis ligomis (1805–1939 m.)“ (1998), Ieva Gatelytė, „Ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų istorinė raida Lietuvoje XIV – XVIII a.“ (2011), etc.). Maro epidemijos dėmesio susilaukė ir istorikų darbuose (Darius Baronas „Ligos ir epidemijos“ (2001), Mindaugas Paknys „Mirtis LDK kultūroje XVI-XVII a.“ (2008), Milda Kontrimė „XVIII a. pr. maro epidemija Klaipėdos Šv. Jono parapijoje: bendrosios tendencijos“ (2015)).

Etnologų ir antropologų limpamos ligos nėra nuosekliai tyrinėtos. Monografijose ar straipsniuose dėmesys iki šiol skirtas tik pavieniams susirgimams, pavyzdžiui, drugiui, taip pat maro, choleros epidemijoms (pvz.: Ramūnas Trimakas „Lietuvių liaudies medicina: etnografiniai ir folkloristiniai aspektai XIX amžiaus pabaiga – XX amžiaus pirmoji pusė“ (2008), Inga Kevėnaitė, „Kovoje su Giltinės

palydovėmis“ (1999), Veronika Gribauskaitė „Ligų etiologijos Rytu Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos kaime XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje“ (2008)). Apie limpamas ligas tam tikrais aspektais užsiminta Algirdo Juliaus Greimo („Tautos atminties beieškant“, 1990), Radvilės Racėnaitės („Žmogaus likimo ir mirties samprata lietuvių folklore“, 2011) knygose.

Užsienyje užkrečiamas ligas ypač aktyviai tyrinėja istorikai ir medicinos istorikai. Šiuo požiūriu ypač išsami 2008 m. pasirodžiusi „Encyclopedia of Plague and Pestilence. From Ancient Times to the Present“ (sudaryta George'o Childso Kohno), kurioje aptariamos visos įvykusios ir istoriniuose šaltiniuose paminėtos užkrečiamų ligų epidemijos. Maro tyrimams ypač svarbios dvi apžvalginės mediavisto prof. Josepho P. Byrne'o knygos „Daily Life During the Black Death“ (2006) ir „Encyclopedia of Black Death“ (2012), pateikiančios plačius šios epideminės ligos kontekstus. Viena iš svarbiausių knygų gilinantis į drugio (maliarijos) tarptautinį istorinį, antropologinį ir socialinį kontekstą laikytina 1995 m. pasirodžiusi prof. Franko Martino Snowdeno knyga „Naples in the Time of Cholera 1884-1911“. Venerinės ligos iš medicinos istorijos perspektyvos aptartos straipsnių rinkinyje „Sex, Sin, and Suffering. Veneral Disease and European Society since 1870“, sudaryta Rogerio Davidsono ir Lesley A. Hall), iš istorinės – Lauros J. McGough knygoje „Gender, Sexuality, and Syphilis in Early Modern Venice“ (2010), iš kultūrinės-literatūrinės – Monikos Pietrzak-Franger studijoje „Syphilis in Victorian Literature and Culture. Medicine, Knowledge, and the Spectacle of Victorian Invisibility“ (2017).

Pereinant prie folkloristikos tyrimų, išsami etiologinių ir mitologinių sakmių apie marą analizė yra pateikta prof. Timothy'o R. Tangherlinio straipsnyje „Ships, Fogs and Traveling Pairs: Plague Legend Migration in Scandinavia“ (1988), kur aptariami maro įvaizdžius Skandinavijos šalyse, analizuojamos jų variacijos. Maro ir choleros vaizdinius Kipro folklore straipsnyje „The Personification of Plague and Cholera According to the Cypriots“ (1945) apžvelgė ir

analizavo Kypros Chrysanthis. Slavų tautosakos pavyzdžių ir įžvalgu apie limpamas ligas galima rasti T. A. Agapkinos, V.V. Usačevos, O.V. Belovos, L.N. Vinogradovos ir kitų tyrėjų straipsniuose „Славянские Древности“ (1995-2012) bei „Народная демонология Полесья“ (2016) tomuose.

Sakmių apie marą tyrimai, kad ir pavieniai, taip pat atlikti ir kaimyninėse šalyse: Latvijoje Māris Baltiņš paskelbė straipsnį „Mēris latviešu folklorā un Latvijas vēsturē“ (1992), kuriame apžvelgiami istoriniai bei tautosakiniai šaltiniai, nubrėžiamos lyginamųjų tyrimų gairės. Estiškąją folkloro medžiagą apie marą iš psichologinės perspektyvos tyrinėjo Reet Hiimäe, savo tyrime „Handling Collective Fear in Folklore“ (2004) sakmes apie šią epidemiją traktavusi kaip kolektyvinio streso, panikos suvaldymo mechanizmą. Gydytojas Alfrēdas Miltiņš straipsnyje „Tautasdziesmas par seksuāli transmisīvām slimībām“ (1990) latvių liaudies dainas analizavo bandydamas pagal jose minimus simptomus identifikuoti venerines ligas (sifilį, gonorėją, ureaplazmozę, etc., žr. Miltiņš, 1990: 73-76).

Darbo struktūra. Disertacija sudaryta iš trijų dalių: pirmojoje pristatomi ir aptariami ligų klasifikaciniai modeliai; antrojoje analizuojami limpamoms ligoms priskiriami antropomorfiniai, zoomorfiniai, pragmamorfiniai ir nematomi pavidalai (daugiausiai susitelkiant ties tekstais apie drugį, marą ir cholera). Trečiojoje dalyje aptariamas erdvės skaidymas, jos dėmenų ryšiai su limpamomis ligomis ir analizuojami tradicinėse bendruomenėse pasitelkti apsauginiai ritualai. Disertacijos pabaigoje pateikiamos išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas bei priedas.

IŠVADOS

1) Lietuvių tautosakoje užkrečiamos (limpamos) ligos buvo suvokiamos kaip suverenios būtybės. Kai kurios jų užėmė aukštą vietą mitologinių būtybių hierarchijoje – jos buvo vadinamos deivėmis, sietos su Laima ir Giltine, taip pat ir kitomis mitologinėmis būtybėmis – velniais, laumėmis, raganomis.

2) Limpamos ligos lietuvių tautosakoje buvo traktuojamos kaip kažkas *svetimas (kitas)* ir taip priešinamos *savam* – t.y. žmogui. XIX a. – XX a. pr. ši *svetimumo*, buvimo *ne žmogumi* paradigma galėjo būti išreiškiamą per ligai priskiriamą kitą socialinį statusą (*ponas, ponia, ponaitis*), lytį (*merga, panelė*), amžių (*boba*), etninę tapatybę (*žydas, vokietis, prancūzas*). Be šių antropomorfinių pavidalų ligoms taip pat galėjo būti priskiriami įvairūs zoomorfiniai pavidalai (*arklio, jaučio, šuns, rupūžės, voro, peteliškės*), ligos galėjo būti įsivaizduojamos kaip daiktai (*angliukas, pantis, pagaliukas*), arba neturėti jokio pavidalo tačiau apie savo atėjimą pranešti, pavyzdžiui, garsu.

3) Tradicinėje bendruomenėje limpamos ligos buvo suprantamos kaip migruojančios būtybės, ir tai atsispindi tautosakoje matomame keliautojo vaizdinyje, kuris savyje apjungia aukščiau išvardintus svetimumo aspektus. Gretinant su istorine medžiaga išryškėjo, jog liaudies sąmonėje kolektyvinės patirties realijos galėjo persipinti su svetimimo baime, liaudiškąja tam tikrų tautų, socialinių klasių bei lyčių samprata ir vaizdinija, taip suformuojant daugialypį užkrečiamos ligos suvokimą.

4) Limpamų ligų sampratai itin svarbus ir liaudyje vyravęs erdvės suvokimas. Remiantis lietuvių tautosaka buvo išskirti ir aptarti trys, vienas kitą gaubiantys ir tarpusavyje sąveikaujantys erdvinės sistemos lygmenys: *ekstrasocialinė, socialinė* ir *asmeninė* erdvės. Ekstrasocialinėje ligų erdvėje išryškėjo žmogaus nesukultūrinti (miškas, vanduo) arba nedidelio kultivacijos laipsnio (laukai, pievos) erdviniai elementai, kurie buvo laikyti kai kurių limpamų ligų (drugio, maro bei choleros) kilmės arba gyvenamąja vieta. Taip pat išskirtas

mitinis vertikalusis erdvės matmuo, darbe pavadintas *Anapus*, turintis tiek mirusiųjų, tiek mitologinių būtybių pasaulio bruožų ir laikytas limpamų ligų buveine. Vertikalioje ašyje kaip ligų sklaidos kanalas išryškėjo oro erdvė, kuria ligos galėdavusios migruoti ir iš ekstrasocialinės erdvės pateikti į socialinę erdvę. Pastaroji buvo laikyta žmogui palankia, ją saugančia erdve, tačiau ji nuolat patirdavusi ekstrasocialinės erdvės įsiveržimo grėsmę, todėl ją būdavo būtina atriboti maginiais barjeriais.

5) Tyrime išryškėjo, jog ekstrasocialinės ir socialinės erdvių disbalansas galėjo kilti ir pačioje socialinėje erdvėje, kai dėl ypatingų galių turinčių žmonių (raganų, burtininkų) veiklos, nusistovėjusių taisyklių (tabu) pažeidimų ar didelių suiručių (karo, bado) atveju ribos tarp ekstrasocialinės ir socialinės erdvių išnykdavusios, įgalindamos limpamas ligas veikti iki tol saugioje laikyta erdvėje. Tautosakos pavyzdžiai rodo, jog galima kalbėti apie *erdvių inversiją*, (prieglobsčio ieškoma iki tol nesaugiomis laikytose erdvėse, o buvusios saugios erdvės – apleidžiamos). Ekstrasocialinės ir socialinės erdvių išskyrimas limpamų ligų sampratą papildo *gamta vs. kultūra* priešprieša, jas priskiriant chaoso paradigmam, taip pagrindžiant jų nenusipėjamumą, stichiškumą (skaudūs demografiniai, ekonominiai padariniai, etc.).

6) Asmeninės erdvės analizė atskleidė, jog limpamos ligos galėjusios žmogų veikti iš išorės ir/ar ir vidaus. Tai rodo ligų keičiami pavidalai (drugio atveju), taip pat ir gydymo būdai, kurie buvo skirti ligą iškelti iš vidaus į išorę.

7) Apsauginiai ritualai, kurių tradicinėje bendruomenėje buvo imtasi prieš limpamas ligas, byloja apie bandymus suvaldyti jų migraciją ir plėtimąsi socialinėje erdvėje bei atstatyti prarastą pusiausvyrą tarp ekstrasocialinės ir socialinės erdvių. Ritualinis aparimas ar audeklo gamyba rodo siekį atsiriboti nuo ligų keliamo pavojaus maginį krūvį turinčiomis priemonėmis, kurios buvo pasitelkiamos šalia sakralių objektų, pavyzdžiui, kryžių.

8) Remiantis lietuvių tautosakos duomenimis, tradicinėje bendruomenėje galima išskirti buvus šių ligų skirstymo pagrindus: pagal amžių (vaikų ir suaugusiųjų), pagal priežastį (pvz. dėl išgąščio), lytį (išskiriamos moterų ligos), organą/kūno dalį bei užkrečiamumą (limpamumą). Limpamomis ligomis buvo laikoma mažiausiai devyniolika susirgimų: *krupas* (*škrupa, kaklinė*), *skarlatina*, *jedra* (*adra, drognės, blusinės*), *vėjarauplė* (vaikų ligos), *raupai*, *rauplės*, *džiova* (*sukata*), *niežai* (*susas*), *sipelis* (*prasta liga, prancūziška liga, brantai, francai*), *sloga* (*slunktas, plautis*), *škorbutas*, *karpos*, *kruvinoji*, *maras*, *kolera* (bei abiemis bendras *pavietrės* terminas), *drugys*, *gripas* (*irmedė*), *piktašasiai*, *karštinė* (suaugusiųjų ligos). Šių ligų apibūdinimas ir liaudiškieji jų gydymo būdai rodo, jog limpamos ligos galėjo būti grupuojamos ir pagal panašius simptomus, kas komplikuoja jų identifikaciją.

PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

Topic-related scientific publications

Mokslinės publikacijos disertacijos tematika

1. „Šis arklys būtų manas, bet laukas: raitelio ir arklio įvaizdžių reikšmė drugio ligos kontekste“, In: *Liaudies kultūra*, Nr. 3, 2016, p. 26-34.
2. „Maro ir choleros kilmė lietuvių tautosakoje“, In: *Tautosakos darbai*, T. 52, 2016, p. 145-166.
3. „Nedaryk kitam blogo, bo pats gausi slogą: slogos samprata lietuvių tautosakoje“, In: *Tautosakos darbai*, T. 54, 2017, p. 70-90.

Conference presentations on the subjects of dissertation

Pranešimai disertacijos tematika

1. „The Images of Plague and Cholera in Lithuanian Folklore“. Tarptautinis simpoziumas „Epics and the Related Genres between Orality and Literacy“, Tartu (Estija), 2015 m. lapkričio 3 d.
2. „Construction of Disease as ‘Other’ in Lithuanian Malaria Narratives“. 6-oji tarptautinė jaunųjų folkloristų konferencija „Us and Them: Exploring the Margins“, Vilnius, 2016 m. birželio 1-3 d.
3. „Maro ir choleros epidemijų kapinės anketų ir kartotekų duomenimis: tyrimo problematika ir perspektyvos“. Etnologijos doktorantų simpoziumas, Vilnius, 2016 m. rugsėjo 20 d.

4. „Ligų klasifikacijos: teorinės perspektyvos ir praktinės problemos“. Etnologijos doktorantų simpoziumas, Vilnius, 2017 m. rugsėjo 22 d.

5. „Diseases and People: Borders, Mobility and Belonging“. 7-oji Tarptautinė jaunųjų folkloristų konferencija „Negotiations of Belonging“, Narva (Estija), 2017 m. spalio 4-6 d.

TRUMPOS ŽINIOS APIE DISERTANTĄ

Asta Skujytė-Razmienė

E-mail: asta.skujyte@gmail.com

Išsilavinimas

2008–2012 m. bakalauro studijos Vilniaus universitete, lietuvių filologijos bakalauro laipsnis

2012–2014 m. magistro studijos Vilniaus universitete, semiotikos magistro laipsnis

2014–2018 m. doktorantūros studijos jungtinėje Vilniaus universiteto, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje.

Darbovietės

2012–2014 m. metaduomenų kūrėja Lietuvių literatūros ir tautosakos institute

Nuo 2014 m. jaunesnioji mokslė darbuotoja Lietuvių literatūros ir tautosakos institute

Nuo 2019 m. vasario 4 d. iki 2019 m. birželio 30 d. lektorė Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete

Education

2008–2012 Bachelor studies at Vilnius University, Bachelor degree in Lithuanian Philology (with specialization in Lithuanian Literature)

2012–2014 Master studies at Vilnius University, Master degree in Semiotics

2014–2018 Doctoral studies at Vilnius University, Institute of Lithuanian Literature and Folklore, and Lithuanian Academy of Music and Theatre

Employers

2012–2014 Metadata creator at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore

Since 2014 Junior researcher at the Institute of Lithuanian Literature and Folklore

From 2019 February 4th to 2019 June 30th – lecturer at Vilnius University, Faculty of Communication.

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt,
www.leidykla.vu.lt
Tiražas 30 egz.